

ΨΑΡΑ

Οδοιπορικό στο νησί της Δόξας

ΔΗΜΟΣ ΗΡΩΙΚΗΣ ΝΗΣΟΥ ΨΑΡΩΝ

ΤΙΜΙΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ

ΠΡΟΣ ΑΡΧΟΝΤΙΚΙ 6
Πρατήριο καυσίμων «ΕΚΟ ΨΑΡΑ» 27

ΠΑΡΑΛΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΑΜΜΟΣ
ΑΓΙΑ ΚΥΡΙΑΚΗ

19 10

ΠΑΙΔΙΚΗ ΧΑΡΑ

14

16

30

ΚΟΝΑΚΙ

ΠΑΡΑΛΙΑ ΚΑΤΣΟΥΝΗ

21

29

4

15

28

2

Ι.Ν. ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΣΩΤΗΡΟΣ

8

3

26

ΠΛΑΤΕΙΑ ΝΑΥΑΡΧΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΗ

ΟΙΚΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΝΑΡΗ

31

18

24

17

22

23

ΛΙΜΑΝΙ ΨΑΡΩΝ

ΧΙΟΣ - ΨΑΡΑ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ - ΨΑΡΑ

ΙΕΡΟΣ ΚΑΘΕΔΡΙΚΟΣ ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΨΑΡΩΝ

25 11

1

5

9

20

ΠΑΡΑΛΙΑ ΚΑΤΩ ΓΥΑΛΟΣ

13

12

ΜΠΟΥΡΤΖΙ

ΑΓΑΛΜΑ «ΔΟΞΙΑ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ»

ΠΡΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ ΜΑΥΡΗ ΡΑΧΗ

ΜΥΛΟΣ

- ΛΙΜΑΝΙ
- ΠΑΡΑΛΙΑ
- ΕΚΚΛΗΣΙΑ

- Δήμος Ηρωικής Νήσου Ψαρών**
Τ. 22743 50100, www.dimospsaron.gr
- Αστυνομικός σταθμός Ψαρών**, Τ. 22740 61222
- Λιμενικός σταθμός Ψαρών**, Τ. 22740 61336
- Πολυδύναμο Περιφερειακό Ιατρείο Ψαρών**, Τ. 22740 61277
- Ταχυδρομείο Ψαρών**, Τ. 22740 61097
- Αρχαιολογικός χώρος «Αρχοντίκι»**, Τ. 22740 61335
- Πολιτιστικός και Εξωραϊστικός Σύλλογος Ψαρών «Ο Κωνσταντίνος Κανάρης»**, Τ. 6949 19 68 57
- Τουριστικό Γραφείο Psara travel**, Τ. 22740 61351
<https://www.facebook.com/psaratravel>

- Ξενοδοχεία - Ενοικιαζόμενα δωμάτια:**
- Lalari Psara Apartments****
Τ. 22740 61352 & 6944 310 932
www.lalariapartments.com
 - Psara Studio* Τ. 22740 61180, www.psarastudios.gr
 - Psara Hotel 1801***
Τ. 22740 61297 & 6934 569 669, www.psarahotel.gr
 - Ενάλιον P.P Τ. 22740 61344
www.facebook.com/enalionrooms
 - Κάτω Γιαλός**, Τ. 22740 61178 & 6945 755 321
www.katoyialos.gr
 - Λαλούδες Τ. 22740 61066 & 6978 150 404
- Airbnb:**
- Ntaiiana studios*****
Τ. 6932 528 489, www.airbnb.gr
 - Kotrozena Home*****
Τ. 6974 116 930, www.airbnb.gr

- Εστιατόρια:**
- Aldebaran, Τ. 22740 61200
 - Ο Φλάρος, Τ. 22740 61054
 - Πιτσαρία-καφέ Psara, Τ. 22740 61297
 - Ρεσάλτο, Τ. 22740 61161
 - Σπιτάλια, Τ. 6944 310 932

- Καφετέριες - Μπαρ:**
- Μουράγιο, Τ. 22740 61314
 - Σιρόκος, Τ. 22740 61068
 - Τσαρσί, Τ. 22740 61139
 - Psara 1801, Τ. 22740 61297
 - Πέτρινο, Τ. 22740 61218

- Καταστήματα:**
- Πρατήριο καυσίμων «ΕΚΟ ΨΑΡΑ», Τ. 2274061001
 - Αρτοποιείο «Τα Ψαρά», Τ. 2274061231
 - Super Market «Η ΓΑΛΗΝΗ», Τ. 2274061157
 - Mini Market «Τα Ψαρά», Τ. 2274061166
 - Mini Market ΠΕΤΡΑΛΗ ΑΓΓΕΛΙΚΗ, Τ. 2274061107

ΨΑΡΑ

Οδοιπορικό στο νησί της Δόξας

Κείμενο
ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΡΑΤΖΑΣ

Φωτογραφίες
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΑΛΙΑΝΗΣ

ΔΗΜΟΣ
ΗΡΩΙΚΗΣ ΝΗΣΟΥ
ΨΑΡΩΝ

Το νησί μας, τα Ψαρά, μπορεί στον γεωγραφικό χάρτη της Ελλάδας να φαίνεται σαν μια κουκκίδα καταμεσής του Αιγαίου Πελάγους, στον χάρτη, όμως, της καρδιάς και του νου των απλών ανθρώπων, των καλλιτεχνών και των ποιητών είναι η «Ηρωική Νήσος Ψαρών», σύμβολο αντίστασης και αυτοθυσίας.

Εδώ, ο χρόνος και ο τόπος από μετρήσιμα μεγέθη έκτασης και διάρκειας μεταλλάσσονται σε σταθερά μέτρα ποιότητας, ηθικής και ελευθερίας.

Εδώ, όλες οι αισθήσεις είναι παρούσες. Από το βλέμμα μέχρι τη γεύση προκαλούν τον επισκέπτη να χαρεί την ηρεμία και την απλότητα στην καθημερινότητα καθώς και την πολύχρωμη ομορφιά της φύσης.

Εδώ, στήνονται μυστικοί διάλογοι συναισθημάτων και απερίσπαστοι μονόλογοι αναστοχασμών. Η διαδρομή από τη Μαύρη Ράχη του Ολοκαυτώματος μέχρι το Μοναστήρι της Παναγιάς είναι όση από την περηφάνια μέχρι την πίστη στην αξία της ζωής.

Ο κάθε τόπος είναι χώρος και χρόνος, μνήμη και όραμα. Και αυτό που φαίνεται το έχει για τους περαστικούς. Αυτό, ωστόσο, που πραγματικά είναι το κρατάει για όσους τον αγαπήσουν. Αυτοί θα τον αγγίξουν, θα περιεργαστούν κάθε λεπτομέρειά του και θα ανακαλύψουν την αλήθεια του.

Ο επισκέπτης έρχεται στα Ψαρά ως προσκυνητής, περιηγείται το νησί με έκπληξη ανθρώπινης ευγένειας και φυσικού κάλλους στις υπέροχες παραλίες και τις ασυνήθιστες ακτές και αποχωρεί με πληρότητα γαλήνης και αισιοδοξίας. Και, σίγουρα, κρατάει μέσα του τις μορφές του Κανάρη, του Παπανικολή, του Βαρβάκη, του Αποστόλη, του Νικόδημου, τα διάσπαρτα ιστορικά και θρησκευτικά μνημεία και, βέβαια, την εικόνα της Μαύρης Ράχης, τον Ιερό Βράχο και τη «Δόξα» της αδούλωτης ελληνικής ψυχής.

Ο Δήμαρχος Ηρωικής Νήσου Ψαρών

Κωνσταντίνος Βρατσάνος

Η πρώτη εντύπωση

Το ταξίδι αρχίζει με το πλοίο της γραμμής Πειραιάς-Ψαρά-Οινούσες-Χίος-Μυτιλήνη. Μετά από εξήμισυ περίπου ώρες πλησιάζεις στον προορισμό σου, τα Ψαρά, και από το κατάστρωμα βλέπεις τα πιο χαρακτηριστικά σημεία του νησιού. Αριστερά είναι η Μαύρη Ράχη. Στο κέντρο είναι ο οικισμός, που μοιάζει σαν μια μεγάλη γειτονιά που κρατάει μικρά μυστικά και βαριά ιστορία. Όταν φτάνεις στο λιμάνι, αφήνεσαι στη σαγήνη της απλότητας και ενός χρόνου, που δεν παύει να μετράει ημέρες και μήνες, αλλά σίγουρα σημαίνει διαρκώς την ώρα της αθανασίας. Περιμετρικά του λιμανιού απλώνεται ο οικισμός με νησιώτικη αρχιτεκτονική. Τα σπίτια είναι διώροφα λευκά με κεραμοσκεπή, φιλόξενα για τον επισκέπτη και προσιτά σε αναμνήσεις ταξιδιών. Βάρκες και καΐκια τα λένε μεταξύ τους στη γλώσσα του νερού.

Η ταυτότητα του νησιού

Το 1985 η Κοινότητα των Ψαρών αναβαθμίζεται, τιμής ένεκεν, σε Δήμο και το 2018 το Ελληνικό Κοινοβούλιο, αναγνωρίζοντας την τεράστια συμβολή του νησιού στην ελληνική ιστορία, θεσμοθέτησε το όνομα «Ηρωική Νήσος Ψαρών».

Τα Ψαρά, με έκταση 42 τ. χλμ. και ακτογραμμή 45 χλμ., είναι το μεγαλύτερο από ένα σύμπλεγμα ακατοίκητων νησίδων, που εκτός από τα Αντίψαρα (4,5 τ.χλμ.) περιλαμβάνει το Άη-Νικολάκι, το Δασκαλιό, το Κάτω νησί, το Πρασονήσι κ.ά.

Υπάρχει καθημερινή ακτοπλοϊκή σύνδεση με την πόλη της Χίου (46 ν.μ.) και κατά τους θερινούς μήνες επιπλέον σύνδεση τρεις φορές την εβδομάδα με τη Βολισσό. Επίσης, υπάρχει εβδομαδιαία ακτοπλοϊκή σύνδεση με Πειραιά. Από 15 Απριλίου δε και για ένα εξάμηνο δύο φορές εβδομαδιαίως.

Τα Ψαρά της νέας εποχής

Ο πληθυσμός του νησιού δεν ξεπερνά σήμερα τους 420 μόνιμους κατοίκους, εκ των οποίων αρκετοί είναι ναυτικοί, ενώ άλλοι ασχολούνται με το ψάρεμα, την κτηνοτροφία και τη μελισσοκομία.

Το νησί διαθέτει νηπιαγωγείο, δημοτικό, γυμνάσιο-λύκειο, βιβλιοθήκη, αίθουσα εκδηλώσεων, αγροτικό ιατρείο, ελικοδρόμιο για έκτακτες ανάγκες, αστυνομικό και λιμενικό σταθμό, χώρους άθλησης με γήπεδα ποδοσφαίρου και μπάσκετ, ναυτιλιακό πρακτορείο, αρχαιολογικό πάρκο στο Αρχοντίκι και άλλες υπηρεσίες.

Αξιοποιώντας τα ευρωπαϊκά προγράμματα, τα τελευταία χρόνια, έγιναν σημαντικές επενδύσεις σε έργα υποδομής, όπως είναι η ύδρευση και η αποχέτευση, σε αναπλάσεις κοινόχρηστων χώρων, σε ενεργειακές αναβαθμίσεις δημοτικών και σχολικών κτηρίων, στην αγροτική οδοποιία και στη βελτίωση των λιμενικών εγκαταστάσεων.

Όπου κι αν κοιτάξεις, θα συναντήσεις θάλασσα, μνήμη ταξιδιών και μια τρυφερή αθωότητα.

Λιμάνι-οικισμός

Στο λιμάνι σε υποδέχεται η προτομή του Ψαριανού εθνικού ευεργέτη Ιωάννη Βαρβάκη (1745-1825). Τολμηρός, φιλόπατρις και μεγαλόψυχος, κατόρθωσε να αποκτήσει τεράστια περιουσία και ένα μεγάλο μέρος από τα πλούτη του το διέθεσε σε κοινωφελή έργα στη Ρωσία και την Ελλάδα. Στα Ψαρά χρηματοδότησε εκτός των άλλων την κατασκευή του εσωτερικού λιμενοβραχίονα.

Στα ριζά του Βράχου, στο Μπούρτζι, συναντάς την προτομή του ατρόμητου θαλασσομάχου Δημητρίου Παπανικολή (1790-1855). Υπήρξε θαρραλέος μπουρλοτιέρης με πολλά ναυτικά ανδραγαθήματα. Το πιο γνωστό είναι η ανατίναξη τουρκικού πλοίου στην Ερεσσό της Λέσβου τον Μάιο του 1821. Επίσης, συμμετείχε στη ναυμαχία του Γέροντα τον Αύγουστο του 1824. Το 1846 τοποθετήθηκε στο Ναυτοδικείο, όπου υπηρέτησε μέχρι τον θάνατό του.

Στην Πλατεία Ηρώων του Ολοκαυτώματος των Ψαρών, στην περιοχή του λιμανιού, υπάρχουν το Μνημείο των Πεσόντων, και μπροστά, η προτομή του θρυλικού πυρπολιτή, ναυάρχου και πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Κανάρη (1793-1877). Στον χώρο που βρισκόταν το σπίτι του, πολύ κοντά στον Ναό του Αγίου Νικολάου, υπάρχει η προτομή του και τελείται ετήσιο τρισάγιο στη διάρκεια των εορτασμών του Ολοκαυτώματος (σελ. 30).

Πολλά είναι τα κατορθώματά του, που προκάλεσαν φοβερές καταστροφές στον τουρκικό στόλο. Στις 6 Ιουνίου 1822, έκαψε με το μπουρλότο του στο στενό της Χίου τη ναυαρχίδα του Καρά Αλή. Αργότερα, στο στενό Τρωάδας-Τενέδου, πυρπόλησε τη ναυαρχίδα του Κακλαμάν Μεχμέτ Πασά.

Το 1824, μετά την καταστροφή των Ψαρών, πυρπόλησε μία τουρκική φρεγάτα στη Σάμο και μία κορβέτα στη Μυτιλήνη. Τον Αύγουστο του 1825, αποπειράθηκε ανεπιτυχώς να πυρπολήσει τον αιγυπτιακό στόλο στην Αλεξάνδρεια. Συνέχισε τον αγώνα κατά των Τούρκων, παίρνοντας μέρος σε όλες τις επιχειρήσεις του ελληνικού στόλου. Ο Κανάρης έγινε σύμβολο γενναϊότητας και υμνήθηκε από σπουδαίους καλλιτέχνες και ποιητές, Έλληνες και ξένους.

Προχωρώντας από το λιμάνι στο εσωτερικό του οικισμού, θα συναντήσετε διάσπαρτα και σε κοντινή απόσταση μεταξύ τους πολλά ενδιαφέροντα μνημεία και κτήρια, ιστορικά και σύγχρονα.

Ξεχωρίζει ο Καθεδρικός Ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, που χτίστηκε το 1770. Βορειοανατολικά του λιμανιού βρίσκονται τα αρχοντικά στον «Κάβο», που μαρτυρούν την αρχιτεκτονική της εποχής.

Στην περιοχή δεσπόζει η προτομή του ναυάρχου Νικολάου Αποστόλη (1770-1827), ο οποίος μύηθηκε από τους πρώτους στη Φιλική Εταιρεία και με τη ναυαρχίδα «Λεωνίδα» εμπόδιζε τον ανεφοδιασμό του τουρκικού στρατού.

Έλαβε μέρος σε πολλές ναυμαχίες, όπως στην Κω, την Αλικαρνασσό, τον Γέροντα, τη Μυτιλήνη, την Κρήτη και αλλού. Με τη συμβολή του ανεγέρθηκε το 1810, στην ίδια περιοχή, το κτήριο του Ναυτικού Επιμελητηρίου (Οίκος Ιστιοφόρων). Το 1824 χρησιμοποιήθηκε από τους Τούρκους ως Διοικητήριο (Κονάκι). Από το 1912 και μέχρι το 1928 στέγαζε το Δημοτικό Σχολείο (Παλιό Σχολείο).

Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στην αξιόλογη Δημοτική Βιβλιοθήκη ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ ΚΟΤΡΟΖΟΣ και στην Αίθουσα Πολιτιστικών Εκδηλώσεων του Δήμου. Ο Μορφωτικός και Εξωραϊστικός Σύλλογος «Ο Κωνσταντίνος Κανάρης», που ιδρύθηκε το 2004 με σκοπό τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού, μαζί με τον Σύλλογο Ψαριανών εκτός νησιού «Αδελφότητα Ψαριανών» κάνουν προσπάθεια αναβίωσης εθίμων, καταγραφής ιστορικών και λαογραφικών στοιχείων, ώστε οι νέοι να κρατήσουν την παράδοση ζωντανή.

Ανατολικά του οικισμού βρίσκονται τα Σπιτάλια, παλιό λοιμοκαθακτήριο στο οποίο διέμεναν για μικρό διάστημα οι ναυτικοί που επέστρεφαν στο νησί προς αποφυγή μετάδοσης μολυσματικών ασθενειών. Το 1976 τα πετρόκτιστα Σπιτάλια αξιοποιήθηκαν από τον Ε.Ο.Τ., με τον αρχιτέκτονα Άρη Κωνσταντινίδη να τα διαμορφώνει σε ένα σύγχρονο εστιατόριο στον απόηχο περιπετειών της θάλασσας.

Στον «Κάβο», εκτός από τα ανακαινισμένα, υπάρχουν και τα ερειπωμένα καπετανόσπιτα, που θυμίζουν την ναυτοσύνη των Ψαριανών στο ένδοξο παρελθόν τους.

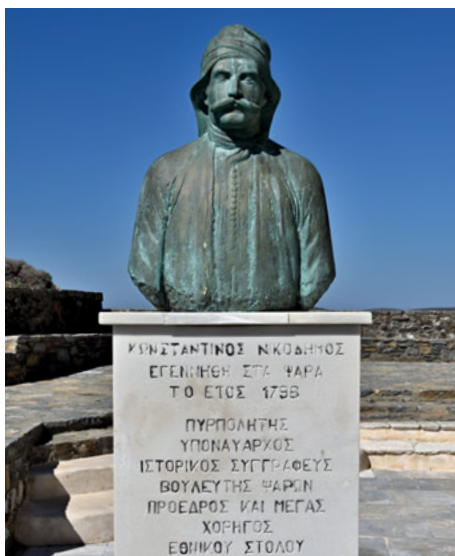

Άγιος Νικόλαος

Στο δυτικό άκρο του οικισμού βρίσκεται ο επιβλητικός ναός του Αγίου Νικολάου, προστάτη των ναυτικών. Ο ναός άρχισε να χτίζεται το 1785, τον καιρό που αναπτυσσόταν η ναυτιλία των Ψαρών, και ολοκληρώθηκε το 1793. Είναι τρισυπόστατος, ρυθμού βασιλικής μετά τρούλου, με σκεύη και αφιερώματα μεγάλης αξίας, πολλά από τα οποία δώρισε ο Ιωάννης Βαρβάκης. Καταστράφηκε το 1824 και το μόνο που σώζεται μέχρι σήμερα είναι το Ιερό Ευαγγέλιο. Όμως, ανακαινίστηκε το 1863. Εδώ, ανεβαίνοντας τα 60 σκαλοπάτια, προσκύνησε ο Κανάρης πριν αρχίσει τον μεγάλο αγώνα.

Δίπλα στον ναό υπάρχει το κτήριο της Βουλής των Ψαρών, που σήμερα λειτουργεί ως ξενοδοχείο.

Στην περιοχή βρίσκεται η προτομή του Κωνσταντίνου Νικόδημου (1796-1879), στον οποίο είχε αναθέσει η Βουλή των Ψαρών την κατασκευή των πυρπολικών. Δώρισε όλη την περιουσία του στο Ταμείο του Εθνικού Στόλου. Τιμήθηκε με τον βαθμό του αντιναυάρχου. Άφησε πλούσιο συγγραφικό έργο, το οποίο συμβουλευόταν οι ιστορικοί του Αγώνα. Το 1826 δημοσίευσε το «Υπόμνημα περί της Νήσου Ψαρών», που αποτελεί προσωπική μαρτυρία ενός πυρπολήτη και βασική πηγή της ιστορίας των Ψαρών.

© Nikos Pantis, 2023

Στων Ψαρών την ολόμαυρη εράχη
περπατώντας η Δόξα μονάχη
μελετά τα λαμπρά παλλημάρια
και στην κόμη στεφάνι φορεί
γεναμένο από λίγα χορτάρια
που είχαν μείνει στην έρημη γη.

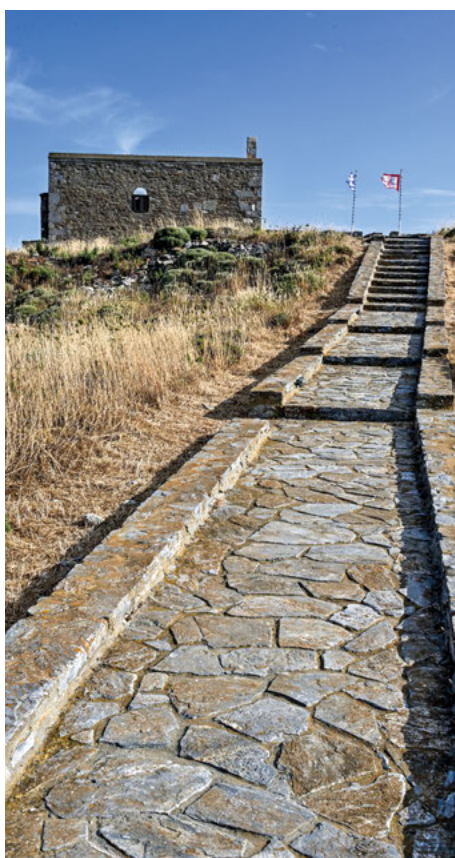
Διονύσιος Σολωμός
(Η Δόξα, 1825)

Μαύρη Ράχη

Στο νοτιότερο σημείο του νησιού υψώνεται ο Ιερός Βράχος, το «στέμμα» των Ψαρών, η Μαύρη Ράχη (Παλαιόκαστρο), σύμβολο της αδούλωτης ελληνικής ψυχής. Ανηφορίζεις το μονοπάτι και αντικρίζεις το άγαλμα της Δόξας, δωρεά του εφοπλιστή Θανάση Μαρτίνου. Το έργο (εμπνευσμένο από τον πίνακα «Η Δόξα των Ψαρών» του Νικολάου Γύζη) φιλοτέχνησε ο γλύπτης Νίκος Γεωργίου και τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου έκανε ο αρχιτέκτονας Μανώλης Βουρνούς. Τα αποκαλυπτήρια του αγάλματος έγιναν στις 5 Αυγούστου 2021.

Ανεβαίνοντας στη Μαύρη Ράχη, νιώθεις ρίγος θαυμασμού και περηφάνιας, αφού ξέρεις ότι το χώμα που πατάς είναι ποτισμένο με το αίμα γενναίων πολεμιστών, που πίστεψαν στον αγώνα, μέχρι το τέλος ελεύθεροι χωρίς να λυγίσουν, μαθημένοι στις φουρτούνες μέσα στη θάλασσα του Αιγαίου και της Ιστορίας. Η αυτοθυσία των Ψαριανών στη Μαύρη Ράχη θα μείνει άσβεστος φάρος των αξιών και της πίστης στα ιδανικά της εθνικής αξιοπρέπειας και στο πνεύμα της προσωπικής ελευθερίας. Το Ολοκαύτωμα των Ψαρών υμνήθηκε σε έργα καλλιτεχνών και ποιητών, Ελλήνων και ξένων. Ξεχωρίζουν οι δύο μεγάλοι ποιητές μας Διονύσιος Σολωμός και Ανδρέας Κάλβος.

Φτάνοντας στην κορυφή του Βράχου, βρίσκεσαι απέναντι στον διπλό ναό, τον αφιερωμένο στα γενέθλια του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου και στην Αγία Άννα. Στον ίδιο χώρο υπάρχει το μνημείο της Θυσίας, με την αναθηματική στήλη της άνισης και σκληρής μάχης.

Ιστορική διαδρομή των Ψαρών

Από τη μυκηναϊκή εποχή χρονολογείται στα Ψαρά μεγάλος οικισμός και νεκροταφείο στη θέση Αρχοντίκι, στη δυτική πλευρά του νησιού, χωρίς όμως ιδιαίτερη ιστορική παρουσία των Ψαρών κατά την αρχαιότητα. Κατά τη βυζαντινή περίοδο το νησί είχε ερημωθεί, οι κάτοικοι εγκαταστάθηκαν στη Χίο και οι ακτές αποτελούσαν ορμητήριο πειρατών μέχρι τα μέσα του 17ου αιώνα. Έκτοτε άρχισαν να εγκαθίστανται στο νησί οικογένειες κυρίως από την Εύβοια, τη Θεσσαλία και την Ήπειρο με συνέπεια ο πληθυσμός των Ψαρών προεπαναστατικά να φτάσει τους 25.000 κατοίκους, στην αρχή γεωργούς και κτηνοτρόφους. Στη συνέχεια στράφηκαν στη θάλασσα για να επιλύσουν το επισιτιστικό τους πρόβλημα και κατόρθωσαν μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα να επιτύχουν ένα οικονομικό θαύμα, φέρνοντας πλούτο και ευημερία στο νησί.

Μετά την κήρυξη της Επανάστασης στο νησί, στις 10 Απριλίου 1821, ημέρα του Πάσχα, το πανίσχυρο πλέον ναυτικό των Ψαρών με αξιόλογο οπλισμό και με εμπειροπόλεμους άνδρες, λόγω της υποχρεωτικής ναυτολόγησής τους στον τουρκικό στόλο κατά την τελευταία περίοδο της Τουρκοκρατίας, έλαβε μέρος σε όλες τις επιχειρήσεις του «τρηνήσιου στόλου» (Υδρας-Σπετσών-Ψαρών) στο Αιγαίο με ναύαρχο τον Νικολή Αποστόλη. Η σημαία των Ψαριανών ήταν λευκή, με κόκκινο πλαίσιο, σταυρό στο μέσο, άγκυρα αριστερά με φίδι τυλιγμένο πάνω της, που ένα πουλί στην κορυφή ραμφίζει τη γλώσσα του, ξίφος δεξιά με ανεστραμμένη ημισέληνο και κόκκινη επιγραφή να παισιώνει τον σταυρό ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Η ΘΑΝΑΤΟΣ (σελ. 2). Τα κατορθώματα των Κανάρη, Παπανικολή και άλλων σε ναυμαχίες και πυρπολήσεις καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό την έκβαση του ναυτικού αγώνα κατά τα τρία πρώτα χρόνια της Επανάστασης και γι' αυτό τα Ψαρά υπήρξαν από τους κύριους στόχους των Τούρκων.

Οι μπουρλοτιέρηδες (πυρπολητές)

Τα μπουρλότα, γνωστά από την αρχαιότητα, ήταν πυρπολικά πλοία φορτωμένα με εκρηκτικές ύλες (πυρίτιδα κ.ά.). Το μπουρλότο προσέγγιζε κατάλληλα το εχθρικό πλοίο προκειμένου να το ανατινάξει. Στη συνέχεια ο καπετάνιος και το πλήρωμα πηδούσαν στο πλεύσιμο (σκαμπαβία) που έσερναν μαζί τους. Ο Ιωάννης Δημουλίτσας (Πατατούκος), με καταγωγή από την Πάργα, εγκαταστάθηκε στα Ψαρά και δίδαξε τον τρόπο κατασκευής των μπουρλότων στους πρώτους πυρπολητές Κωνσταντίνο Νικόδημο, Γεώργιο Κουτσόδοντη και Ιωάννη Φιλίνη. Οι πιο ονομαστοί μπουρλοτιέρηδες είναι ο Κωνσταντίνος Κανάρης, ο Δημήτριος Παπανικολής, ο Νικόλαος Αποστόλης, ο Κωνσταντίνος Νικόδημος, ο Δημήτριος Βρατσάνος, ο Γεώργιος Καλαφάτης, ο Ανδρέας Σταματάρας, και, βέβαια, ο Πατατούκος. Με τόλμη και αυτοθυσία συνέβαλαν καθοριστικά στον αγώνα της πατρίδας για ελευθερία.

Η καταστροφή των Ψαρών

Τα Ψαρά, με την κομβική γεωγραφική θέση τους καταμεσής του Αιγαίου, τον αξιόμαχο ναυτικό στόλο τους και τις πυρπολήσεις του Κανάρη και του Παπανικολή, είχαν εξοργίσει τον Σουλτάνο και κατάστρωνε σχέδιο καταστροφής τους. Στις 8 Ιουνίου 1824 έγινε γενική συνέλευση της Ψαριανής Βουλής στον ναό του Αγίου Νικολάου και αποφασίστηκε η σύγκρουση με τους Τούρκους να γίνει μόνο στην ξηρά, σύμφωνα και με την απαίτηση των μισθοφόρων.

Από τις 16 Ιουνίου 1824 ο Σουλτάνος συγκέντρωσε δυνάμεις στο Σίγρι της Λέσβου και με 235 πλοία και 10.000 στρατιώτες ο έμπιστός του ναύαρχος Χοσρέφ Πασάς στις 20 Ιουνίου κατευθύνθηκε στα βόρεια του νησιού, στον όρμο Κάναλο, πιστεύοντας ότι δεν θα συναντούσε μεγάλη αντίσταση. Μετά από αλλεπάλληλες αποκρούσεις των τουρκικών επιθέσεων, η ηρωική άμυνα των Ψαριανών κάμπτεται, καθώς οι Τούρκοι βρίσκουν την όχι καλά φυλαγμένη και απόκρυμνη περιοχή στον κάβο του Μαρκάκη, κυκλώνουν τους υπερασπιστές στον Κάναλο και προχωρούν προς στα υψώματα του Φτελιού. Τρεις φορές αποκρούουν οι Έλληνες τις επιθέσεις των Τούρκων, προξενώντας τους μεγάλες απώλειες, αλλά δεν άντεξαν την πίεση και, μην έχοντας ελπίδα σωτηρίας, ανατίναξαν την πυριτιδαποθήκη. Το Φτελιό έπεσε.

Εκεί διαβάζεις την αναθηματική πλάκα της σκληρής μάχης και αντιλαμβάνεσαι το θάρρος που πηγάζει από τη συναίσθηση του καθήκοντος. Μετά το Φτελιό οι Τούρκοι κατεβαίνουν στον Άγιο Δημήτριο και το Αρχοντίκι και συνεχίζουν την προέλαση μέχρι νότια στην πόλη. Οι Τούρκοι καταλαμβάνουν την πόλη και ακολουθούν σκηνές φρίκης και καταστροφής. Κάποιοι Ψαριανοί που γλύτωσαν τη σφαγή κατορθώνουν να φύγουν με τα

πλοία και οι υπόλοιποι ανέβηκαν στο Παλαιόκαστρο και κλείστηκαν στο μικρό φρούριο, που το κανονιοβόλουν οι Τούρκοι από στεριά και θάλασσα, ενώ η πόλη έρημη από κατοίκους είχε παραδοθεί στις φλόγες. Μπροστά στο μοιραίο τέλος που περιμένει τους υπερασπιστές, πρόκριτοι και οπλαρχηγοί μαζί με τον πρόεδρο της Βουλής των Ψαρών Δημήτριο Βρατσάνο, συσκέπτονται στον ναό του Αγίου Ιωάννου και αποφασίζουν, αφού δώσουν την ύστατη μάχη, να γίνει ανατίναξη της πυριτιδαποθήκης από τον Αντώνιο Βρατσάνο, γιο του προέδρου της Βουλής. Την Κυριακή 22 Ιουνίου 1824 οι μαχητές στο Παλαιόκαστρο έγιναν ολοκαύτωμα στον βωμό της ελευθερίας, παρασύροντας στον θάνατο πολλούς Τούρκους.

Τη Δευτέρα 23 Ιουνίου 1824 οι Τούρκοι συνέχισαν τις επιθέσεις τους στις νησίδες Αϊ-Νικολάκι και Δασκαλιό στον όρμο Αρχοντίκι. Η φρουρά στο Αϊ-Νικολάκι αντιστάθηκε μέχρι την Πέμπτη 26 Ιουνίου, δεν άντεξε και παραδόθηκε. Στο Δασκαλιό η φρουρά, υπακούοντας στο χρέος προς την πατρίδα, άναψε φωτιά στην πυρίτιδα που είχε και η ανατίναξη αυτή σήμανε το τέλος της τραγωδίας του ηρωικού νησιού των Ψαρών.

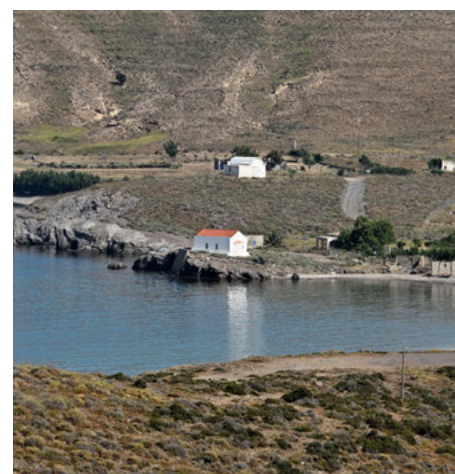
Οι Ψαριανοί, που διασώθηκαν από την καταστροφή, συνέχισαν, με όσες δυνάμεις και με όσα πλοία είχαν απομείνει, τον αγώνα τους για ελευθερία. Αργότερα, η κυβέρνηση της ελεύθερης Ελλάδας παραχώρησε στους διασκορπισμένους Ψαριανούς έκταση στην Ερέτρια της Εύβοιας, όπου και εγκαταστάθηκαν και ονόμασαν τον οικισμό τους Νέα Ψαρά. Μάλιστα, είχαν δυναμική παρουσία στην πολιτική και οικονομική ζωή του νεοελληνικού κράτους. Πολλοί, ωστόσο, απ' αυτούς επέστρεψαν στο νησί τους, προσδοκώντας την ένωση με την Ελλάδα. Και αυτή η προσδοκία έγινε πραγματικότητα. Στις 21 Οκτωβρίου 1912, κατά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο, το ηρωικό νησί των Ψαρών απελευθερώθηκε από τον ζυγό των Τούρκων με τη συνδρομή του αντιτορπιλικού ΙΕΡΑΞ, του οποίου κυβερνήτης ήταν ο Αντώνιος Βρατσάνος, απόγονος του Αντωνίου Βρατσάνου (γιου του τελευταίου προέδρου της Ψαριανής Βουλής, Δημητρίου Βρατσάνου), που ανατίναξε την πυριτιδαποθήκη στη Μαύρη Ράχη.

Το Μοναστήρι

Το Μοναστήρι της Κοιμήσεως της Θεοτόκου ή Μοναστήρι της Παναγίας, χωρίς μοναχούς σήμερα, βρίσκεται στα βόρεια του νησιού, 9 περίπου χιλιόμετρα από την πόλη. Από εκεί αντικρίζεις όλο το Αιγαίο, ακόμα και το Άγιον Όρος.

Το Μοναστήρι χτίστηκε το 1780 και ο ναός του έχει αγιορείτικες επιρροές. Στη βιβλιοθήκη του σώζονται σπάνια χειρόγραφα και ιερατικά βιβλία τυπωμένα στη Βενετία και τη Μόσχα. Από την καταστροφή των Ψαρών διασώθηκε η εικόνα της Παναγίας, φιλοτεκνημένη από τον Δομήνικο Θεοτοκόπουλο, και φυγαδεύτηκε στη Σύρο, όπου βρίσκεται μέχρι σήμερα.

Τα εξωκλήσια

Το θρησκευτικό συναίσθημα των Ψαριανών γίνεται αμέσως αντιληπτό από τα πολλά εξωκλήσια, που προσκαλούν για ένα προσκύνημα, μια στάση για ξεκούραση από τη περιδιάβαση πάνω στο γυμνό ψαριανό τοπίο. Τα Μετόχια της Μονής, που βρίσκονται στον οικισμό και την ευρύτερη περιοχή, είναι ο Άγιος Ευθύμιος, η Ζωοδόχος Πηγή, η Αγία Τριάδα και η Παναγία η Βατούσαινα. Με ποικιλία αρχιτεκτονικών ρυθμών, χρονολογούνται από τα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα.

Η φύση στα Ψαρά

Το ανάγλυφο του εδάφους των Ψαρών σου προσφέρει την ευκαιρία να ακολουθήσεις εξαιρετικές διαδρομές και να περπατήσεις σε μονοπάτια, απολαμβάνοντας τη φύση, με φόντο πάντα το Αιγαίο.

Θα συναντήσεις αιγοπρόβατα και μελίτσια και θα αισθανθείς την ομορφιά των χρωμάτων και την ευωδία των αρωμάτων των θάμνων, των θυμαριών και των αγριολούλουδων. Μολονότι το νησί έχει χαμηλή βλάστηση, εκτός από τις αστιβές (αφάνες) ευδοκιμούν διάφορα είδη χειλανθών, τα οποία αποτελούν πολύ καλή τροφή για τα αιγοπρόβατα.

Ωστόσο, σε αποζημιώνουν οι λιγοστές συκιές με τα νόστιμα σύκα και τα μικρά αμπέλια για το μυρωδάτο κρασί. Αγνό παραμένει το ντόπιο τυρί από πρόβειο γάλα. Ονομαστό είναι το ψαριανό μέλι από τα θυμάρια και τα ρείκια του νησιού.

Βέβαια, στα Ψαρά ξεχωρίζουν ο πλούτος και η ποικιλία των ψαριών και των θαλασσινών. Άλλωστε, το νησί θεωρείται αναγνωρισμένος αστακότοπος.

Ο φάρος

Ο φάρος Κοκκινόπουλο βρίσκεται στη νοτιοανατολική άκρη του νησιού και φωτίζει το πολυσύχναστο θαλάσσιο πέρασμα Ψαρά-Χίος. Κατασκευάστηκε το 1909 από γαλλική εταιρεία και εντάχθηκε στο Ελληνικό Φαρικό Δίκτυο με την απελευθέρωση των Ψαρών. Απέχει πέντε περίπου χιλιόμετρα από τον οικισμό και βρίσκεται δίπλα στην πανέμορφη ομώνυμη παραλία.

Παραλίες

Στα Ψαρά υπάρχουν σαράντα μικρές ή μεγαλύτερες υπέροχες παραλίες, με άμμο ή ψιλά βότσαλα. Οι πιο γνωστές και εύκολα προσβάσιμες είναι: Κάτω Γιαλός, Κατσούνη, Αγία Κυριακή, Λαζαρέτα, Λήμνος, Λάκκα, Αρχοντίκι, Φτελιό. Στα Αντίψαρα, μάλιστα, που είναι ενταγμένα στο δίκτυο προστατευόμενων περιοχών NATURA 2000 και αποτελούν πόλο έλξης τουριστικών σκαφών, βρίσκεται η φημισμένη παραλία Ψιλή Άμμος.

Εκδηλώσεις καλοκαιριού

Εορτασμός Ολοκαυτώματος: Το τελευταίο Σαββατοκύριακο του Ιουνίου κορυφώνονται οι εκδηλώσεις τιμής και μνήμης του Ολοκαυτώματος των Ψαρών με τρισάγια στο σπίτι του Κωνσταντίνου Κανάρη (φωτό) και στη Μαύρη Ράχη, αναπαράσταση της ανατίναξης, λαμπαδηδρομία, εκθέσεις ιστορικού περιεχομένου, συναυλίες κ.ά.

Βαρβάκεια: Το δεύτερο δεκαπενθήμερο του Ιουλίου, στη μνήμη του μεγάλου ψαριανού εθνικού ευεργέτη Ιωάννη Βαρβάκη, διεξάγονται με μέριμνα του πολιτιστικού Συλλόγου «Κωνσταντίνος Κανάρης», σειρά εκδηλώσεων, όπως έκθεση βιβλίου, θεατρικές παραστάσεις, παραδοσιακοί χοροί, έκθεση τοπικών προϊόντων κ.ά.

Γιορτή της Παναγίας: Την πρώτη του Αυγούστου νέοι του νησιού μεταφέρουν με τα πόδια την εικόνα της Παναγίας από την Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου στον οικισμό. Γίνεται δέηση και περιφορά σε όλα τα σπίτια του χωριού. Στις έξι του μήνα η εικόνα μεταφέρεται με τον ίδιο τρόπο στη Μονή και ξεκινούν οι προετοιμασίες για τη

μεγάλη γιορτή. Στις 14 Αυγούστου στον πανηγυρικό εσπερινό, τη Μονή επισκέπτεται το σύνολο των κατοίκων και των επισκεπτών του νησιού. Μετά προσφέρεται ρεβιθάδα από τους επιτρόπους, καθώς και νηστίσιμα εδέσματα από τον Σύλλογο «Αδελφότητα Ψαριανών». Ανήμερα της Παναγίας διοργανώνεται από τον Δήμο μεγάλο γλέντι για όλους στην κεντρική πλατεία.

Γιορτή του ψαρά: Η γιορτή του ψαρά γίνεται στο νησάκι Άϊ-Νικολάκι στο τέλος Ιουλίου. Μετά τη λειτουργία και τη δοξολογία, στο ομώνυμο εκκλησάκι, ο Σύλλογος Αλιέων προσφέρει ούζο και μεζέδες με φρέσκα θαλασσινά σε όλους τους παρευρισκόμενους.

Πανσέληνος Αυγούστου: Στον αρχαιολογικό χώρο Αρχοντικίου υπό το φως του φεγγαριού λαμβάνει χώρα ξενάγηση των επισκεπτών και συναυλία έντεχνου ελληνικού τραγουδιού από τον Δήμο.

Καλοκαιρινές εκδηλώσεις της Αδελφότητας Ψαριανών: διοργάνωση αγώνων beach volley, ποδοσφαίρου, ετήσιου χορού κ.ά.

Γαστρονομία

Στην ψαριανή κουζίνα ξεχωρίζουν στα φαγητά η αστακομακαρονάδα και στα επιδόρπια το «άσπρο γλυκό». Περισσότερες γευστικές εμπειρίες μπορείς να δοκιμάσεις στα γραφικά ταβερνάκια στο λιμάνι και να γνωρίσεις πολλές συνταγές από την έκδοση «Συνταγές ψαριανής παράδοσης» του Μορφωτικού και Εξωραϊστικού Συλλόγου του νησιού «Ο Κωνσταντίνος Κανάρης».

Παρατίθενται δύο ιδιαίτερες συνταγές:

Κουφωτά μακαρόνια (για 6 μερίδες)

Υλικά: 6 χούφτες αλεύρι | 1 αυγό | λίγο νερό | 2 κουταλιές της σούπας λάδι | αλάτι

Εκτέλεση: Μετράμε μία χούφτα αλεύρι για κάθε άτομο. Αφού κοσκινίσουμε το αλεύρι, αραιώνουμε το αυγό με κρύο νερό και το προσθέτουμε στο αλεύρι. Στη συνέχεια, ρίχνουμε λίγο ζεστό νερό και ζυμώνουμε. Φτιάχνουμε ζυμάρι τρυφερό. Αφού έχει σχεδόν ολοκληρωθεί το ζύμωμα, προσθέτουμε το λάδι.

Χωρίζουμε τη ζύμη σε μικρές μπάλες και κάθε μία την πλάθουμε σε λεπτά μπαστούνια που τα αλευρώνουμε καλά. Τα κόβουμε μικρά τετραγωνάκια σε μέγεθος δαχτυλήθρας. Ενώνοντας τα τρία δάχτυλα του χεριού, δείκτη, μέσο και παράμεσο, παίρνουμε κάθε κομμάτι ζύμης ανάμεσα στα δάχτυλα και το σέρνουμε πιέζοντας πάνω σε ξύλινη επιφάνεια, δίνοντας σχήμα στα κουφωτά.

Βάζουμε στη φωτιά ένα τσουκάλι νερό με μία πρέζα αλάτι. Αφού πάρει βράση, ρίχνουμε τα μακαρόνια και τα αφήνουμε περίπου για 30 λεπτά. Όταν βράσουν, τα σουρώνουμε και τα σερβίρουμε με τυρί αλμυρό και σάλτσα κιμά.

Αρνί (ή κατσικάκι) γεμιστό

Υλικά: 1 ολόκληρο αρνί με τη συκωταριά και τα αντεράκια του

2 κιλά κρεμμύδια ψιλοκομμένα | 2 φλιτζάνια ρύζι | 1 φλιτζάνι βούτυρο

1 κιλό λεμόνια | Αλάτι, πιπέρι | Μπαχάρι

Εκτέλεση: Πλένουμε το αρνί πολύ καλά και του κάνουμε χαρακιές στις σπάλες. Σε όλο το αρνί –μέσα, έξω και στις χαρακιές– αλατοπιπερώνουμε και ρίχνουμε τον χυμό λεμονιού. Ετοιμάζουμε τη γέμιση. Βράζουμε τα συκωτάκια και τα αντεράκια και τα ψιλοκόβουμε. Βάζουμε το βούτυρο να κάψει και σοτάρουμε καλά τα κρεμμύδια. Προσθέτουμε τα ψιλοκομμένα συκωτάκια και αντεράκια να σοταριστούν και αυτά καλά. Προσθέτουμε ρύζι, αλάτι, πιπέρι, μπαχάρι τριμμένο και κατεβάζουμε από τη φωτιά. Γεμίζουμε το αρνί με το μίγμα και το ράβουμε. Το ψήνουμε στους 200°C για τουλάχιστον 4 ώρες.

Από το κατάστρωμα του πλοίου
αντικρίζεις τον Ιερό Βράχο
και γύρω του το γαλάζιο σε θάλασσα και ουρανό.
Δεν είναι συμφωνία χρωμάτων και εποχών,
είναι σύνθεση ηρωισμού και πείσματος για ζωή.
Όλο το νησί αναπνέει σε άγονο έδαφος με εύφορα όνειρα.